

Sfântul Vasile cel Mare, Dascălul Bisericii

I. Biserica în viața și în opera Sfântului Vasile cel Mare

Termenul pe care Sfântul Vasile îl folosește cel mai adesea pentru a desemna comunitățile de creștini este „Biserica”, „Bisericele lui Dumnezeu”. Sfântul Vasile a trăit prima experiență bisericească în sânul familiei sale evlavioase (*Epistola 223*). Vom trece în revistă câteva dintre lucrările sale în care se fac trimiteri la Biserică și la structura ei slujitoare.

1. Contra lui Eunomie 1-3. Planul general al lucrării este să combată încercarea lui Eunomie de a-i învăța pe creștini adevărurile din categoriile aristoteliene și de a expune creștinilor pericolul care poate urma din încălcarea ideilor filosofice asupra „simplității” exprimării credinței ecleziale. O caracteristică a înțelegerii lui Vasile a rolului Bisericii în stabilirea adevărului este includerea vechilor autorități în apologii.

2. Biserica și structura sa harismatică în Omilii. Majoritatea omiliilor Sfântului Vasile pot fi interpretate ca îndemnuri spre Botez și, prin urmare, spre acceptarea vieții ascetice. Într-adevăr, în *Omilia 11* Sfântul Vasile a făcut o digresiune despre structura harismatică a Bisericii. Per se, harurile sunt instrumente menite mai mult să-i ajute pe ceilalți decât să fie doar posedate. *Omilia 3* ține de instrumentalitatea logosului ca mijloc de comunicare a oamenilor. Fiecare creștin care este chemat la slujire poate vedea lucrarea pe care o săvârșește ca o chemare dumnezeiască. Sfântul Vasile aprobă exercitarea multor meșteșuguri în Biserică. El recunoaște în meșteșuguri „capacități creative”. *Omilia la Psalmul 48* reprezintă Biserica ca adăpostind oameni de pe toate cărările și cu diferite scopuri în viață „astfel încât nimeni să nu fie lăsat fără ajutor.” Printre funcțiile Bisericii în istorie este descrisă ca fiind cea de a nivela diferențele rasiale, culturale sau de origine. Tuturor ni s-a desemnat un scop comun: să ne străduim să fim îndrumați de Dumnezeu. În *Omilia la Psalmul 44*, Biserica este tratată dintr-o perspectivă hristologică. Potrivit acestei omilii, fiecare credincios este un membru al trupului lui Hristos. Sfântul Vasile se referă la Biserică ca mireasa lui Hristos și fiica Împăratului înfiată din iubire. La sfârșitul unei lungi expoziții, Sfântul ierarh îi invită pe ascultătorii lui să cugete asupra măreției autorității Bisericii în formarea și chemarea prinților de peste tot din lume, adică a sfinților. În *Omiliile la Psalmul 45 și 59*, Sfântul Vasile aplică printre altele Bisericii și noțiunea stoică de oraș, „o comunitate constituită și administrată după lege”. Totuși, Biserica este numai un anumit tip de oraș, adică „fortificat de credința care o învăluie” și un sălaș „înveselit de sălășluirea Duhului Sfânt”. *Omilia la Psalmul 59* aduce și ideea că tradiției Bisericii creștine îi aparțin cărțile Vechiului Testament. După *Omilia la Psalmul 28*, deși există o continuitate dogmatică între cele două Testamente, după venirea lui Hristos, Biserica este singura „curte sfântă” unde Dumnezeu ar trebui să fie adorat și venerat. *Omilia la Psalmul 33* prezintă ideea de creștini asemenea copiilor născuți din învățămintele apostolice și a instruirii ecleziale. *Omiliile la Hexameron* prilejuiesc doar niște observații generale. Preocuparea lor principală este „edificarea” ascultătorilor (Bisericii), despre a căror fapte bune Sfântul Vasile prezintă o relatare a originilor universului întemeiată în mare pe citirea Genezei în lumina ideilor științifice contemporane vremii.

3. Biserica ca și comunitate în *Scrierile Ascetice*. Sfântul Vasile a fost în totalitate devotat proiectului înnoirii Bisericii după modelul pre-constantian, după modelul comunității apostolice din Ierusalim. Dorința de a întări organizarea internă, caracterul distinctiv și autonomia Bisericii ca o comunitate de sine stătătoare țin de activitatea Sfântului Vasile din perioada 365-378. Începând din 372 Sfântul Vasile a devenit un susținător intransigent al tipului eclezial de asceză. La originea sa, acest tip de viață ascetică urma să fie dezvoltat nu la marginea Bisericilor locale, ci ca urmare a Tainei Botezului. Părerea lui despre caracterul comun al desăvârșirii creștine este dezvoltată mai ales în *Asceticon*. Recomandarea lui a unui tip comun de sfințenie este întemeiată pe premiza „că toți oamenii, prin natura lor, își doresc lucruri frumoase, în ciuda faptului că se diferențiază în ceea ce este extrem de frumos.” Sfântul are o intuiție imediată și concepe lumea, chiar în stadiul actual, ca fiind pnevματοforă: „plin este cerul și pământul de slava Lui”. Interioritatea naturii se deschide asupra capacității sale de a cuprinde infinitul și de a converge spre unitate, ale cărei părți sunt legate prin „simpatie”. „Până în acest moment”, observă Vasile, „nicio altă idee mai bună (viața sub îndrumarea lui Dumnezeu) nu s-a găsit în natura rațională.” Virtutea și sfințenia creștină sunt identificate de Sfântul Vasile cu observarea tuturor poruncilor divine: „Există o regulă și un canon prescris pentru faptele noastre, de a îndeplini poruncile lui Dumnezeu într-un mod care să-I fie pe plac.” Această citat cuprinde în sine întreaga spiritualitate a Sfântului Vasile cel Mare.

4. Sfântul Duh și viața în comuniune: comunitatea ca trup al lui Hristos.

Termenul *ἀδελφότης* este aplicat fără deosebire de Marele Vasile atât pentru comunitatea ascetică, cât și pentru Biserica locală. Din moment ce voi continua să vorbesc despre Sfântul Duh ca fiind pentru arhitectul principal al Bisericii, îmi propun să schițez mai întâi noțiunea de har din perspectivă comunitară în scrierile lui Vasile, mai ales în *Scrierile Etice* și în tratatul *Despre Sfântul Duh*, și mai apoi, ideea de viață creștină ca viață în Trupul lui Hristos, caracterizată de prezența și darurile Sfântului Duh. Intenția mea este de a arăta pe scurt că frățiile lui Vasile – comunitățile ascetice și în mod ideal toate Bisericile locale - sunt unități organice, a căror viață și funcționare depinde direct de lucrarea harului a Sfântului Duh. Sfântul Vasile lărgeste noțiunea paulină de har (dar) și include în ea și bunurile lumești. Nu doar împărtășirea darurilor spirituale produce unitate în Trupul lui Hristos, dar și *koinonia* în posesiunile materiale contribuie la clădirea frăției creștine. După câteva comparații preliminare între gândirea lui Pavel și a lui Vasile, ne vom uita acum mai îndeaproape la noțiunea Sfântului Vasile de har. Este evident că cele două criterii pauline de validare a harurilor – mărturisirea slavei lui Hristos și constituirea Bisericii – și-au găsit o amplă exprimare în scrierile sale. Nicăieri nu apare mai clar acest lucru decât în *Scrierile Etice*. Vasile cel Mare propune ceea ce el numește afirmație „paradoxală”: dorința sfințirii nu se găsește în nicio locație fizică sau geografică, ci constă în mod esențial în a trăi și a fi în Sfântul Duh care este *χώρα* celor care sunt sfințiți sau mântuiți.

5. Comuniunea Bisericilor. Logosul iubirii nu ar trebui numai să aducă toate comunitățile creștine împreună în interior, ci ar trebui să determine orice comunitate individuală să caute relația și comunicarea cu celelalte. Astfel, găsim la Vasile o ordine a frăției menită să se adapteze nu numai la relațiile individuale, cât și la cele intercomunitare. În *Regula mare* 35, Vasile susține în primul rând unirea mai multor frății existente în aceeași comunitate. Faptul că Vasile cel Mare a căutat aplicarea aceluiași model apostolic al unirii și comuniunea tuturor Bisericilor răspândite prin *oikoumene* este ușor de văzut mai ales din corespondența lui și din lucrarea *Despre Sfântul Duh*.

II. Harul întâistătorului (episcop) Bisericii.

1. Problematika păstoririi în Biserică. Potrivit lui Vasile, Biserica, la nivelul empiric, este trupul compus din membri individuali. Fiecărui membru al comunității îi este atribuit un anumit har. Viața și dezvoltarea Bisericii sunt asigurate de cooperarea mutuală a membrilor săi în exercitarea și participarea harurilor individuale. Mărturisirea oamenilor și mai ales unitatea creștină este legată la Vasile de mărturisirea nevoii de interdependență, dialog, comuniune și frăție. Supraviețuirea unei comunități, ca și Biserica, este dependentă de păstrarea ordinii naturale. În acest sens, când în *Regula mare* 24, Vasile este întrebat despre modul vieții creștine, răspunsul lui este: „Din moment ce Apostolul spune: ‘Lăsați lucrurile să fie făcute cu decență și ordine,’ socotim că aceasta este decentă și făcută în ordinea vieții într-o comunitate a credincioșilor, în care logosul membrilor trupului este păstrat.” Acest logos firesc al structurii ordonate indică unele dintre consecințele care duc la inițierea discuției despre conducerea și păstoria Bisericii. Să încercăm deci să evidențiem unele dintre implicațiile provenite din recunoașterea de către Vasile cel Mare a validității acestui principiu natural aplicat comunității Bisericii. Mărturisirea unei ordini în trupul Bisericii implică mărturisirea cu o inimă a lui Hristos drept cap al comunității Bisericii. Aspectul comunitar și social al învățurii și purtării lui Hristos – Evangheliei și poruncilor Lui- sunt evidențiate în *Interogația mare* 7 care discută caracterul comunitar (harismatic) al vocației creștine. Dragostea și alte virtuți pot fi împlinite și pot dobândi semnificație într-o viață trăită într-o comuniune continuă cu ceilalți.” Dar Vasile ajunge la concluzia că oamenii au nevoie să fie conduși de oameni pe temeiul structurii harismatice a Bisericii. În *Interogația mică* 235, după împărțirea harurilor, două stări pot fi sesizate în „frăția” creștină: starea celor încredințați cu harul conducerii și cu grija, și a celor a căror funcție este să „respecte și să se supună.” După cum vede Vasile, această dispoziție nu este menită să ne fie povară sufletului „care aspiră spre ceruri”, ci să acționeze ca protecție și salvare.

2. Atribuțiile generale ale întâistătorului creștin. Încă într-un mod și mai explicit, dar în același stil harismatic, Vasile discernе în constituția aidoma unui trup al Bisericii, funcțiile ochilor și a buzelor, împlinite de προεστώς-ul eclezial. Un accent aparte dă Sfântul Vasile particularității părintești a întâistătorului: „Căci eu v-am născut prin Evanghelie întru Iisus Hristos”. După Vasile, προεστώς-ul creștin este un vas al alegerii divine care este chemat și ales de Domnul Însuși așa cum face și cu regii, profeții și apostolii. Cununa virtuților, care trebuie să caracterizeze personalitatea προεστώς-ului, e iubirea desăvârșită întru Dumnezeu. Προεστώς-ul este centrul comuniunii ecleziale și creștine: (1) prin rugăciuni și euharistie; (2) prin scrisori și vizite pastorale. Deși este investit cu demnitate, episcopul ar trebui să-și amintească faptul că „grijile multora necesită ajutorul multora”.

3. Întâistătorul eclezial ca apărător al ortodoxiei. În *Interogația mare* 24, se face afirmația că funcția ochilor este de a testa ceea ce s-a făcut (γεγενημένων), de a prevedea și a aranja ceea ce se va face (γενησομένων). Cu alte cuvinte, se implică faptul că responsabilitatea episcopului de ochi al trupului este de a se ocupa de edificarea vieții credinței Bisericii. În al doilea rând, prin metafora buzelor se sugerează că responsabilitatea προεστώς-ului în comunitate este de a comunica cu turma și de a-i arăta calea spre desăvârșire și mântuire: cu alte cuvinte, să-i învețe despre poruncile lui Dumnezeu și viața după asemănarea cu Dumnezeu.

4. Sfântul Vasile cel Mare ca apărător al ortodoxiei în Cezareea. Încă din 359, Vasile a fost în contact direct cu unele dintre problemele cu care se confrunta Biserica. Totuși, nici prezentarea lui la Sinodul din Constantinopol din ianuarie 360, nici apologia sa împotriva lui Eunomie din cca. 364, nu i-a câștigat notorietatea care i-a fost oferită de evenimentele din 365 în care a fost direct implicat. Starea generală prevalentă în Cezareea în ajunul primei vizite a lui Valens în acel oraș este descrisă de Grigorie Teologul. Dar cea mai convingătoare victorie asupra unui guvern compromis și în concordanță cu erezia a fost obținută de Sfântul Vasile în 371-372. Valens a fost hotărât de această dată să compenseze pentru înfrângerea sa anterioară. Imperturbabilitatea lui Vasile și prezența Duhului din timpul dialogului ce a avut loc cu prefectul Modest erau sugerate prin expresiile magistrale a celui mai sincer respect și admirație. „Nimeni până azi nu mi-a vorbit în acest fel și cu asemenea curaj,” a spus prefectul, văzând că toate încercările de a-l cuceri pe Vasile erau inutile.

5. Cele două metode de apărare. „Pe cei care s-au angajat în conflicte directe, el i-a înfrânt pe cale orală. Pe cei care s-au angajat de la distanță, el i-a lovit cu săgeți pe cale scrisă” (Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 43.43: 553 A.) Există dovezi clare în lucrările lui Vasile care susțin folosirea acestei duble metode de apărare a ortodoxiei. *Omilia* 16, despre „La început era Cuvântul”, ilustrează foarte bine metoda Sfântului Vasile de a face față unei confruntări directe cu adversarii săi antitrinitari.

6. Relațiile episcopului ortodox cu creștinii neortodocși. Abordarea conciliatorie a lui Vasile cel Mare a fost ușor de observat mai ales în privința Pnevmatomahilor, o erezie nouă care refuza să atribuie titlurile de *homoousion* și „Dumnezeu” ipostasului Sfântului Duh. În timp ce Grigorie Teologul și Atanasie cel Mare au încercat să explice atitudinea unică a lui Vasile apelând la noțiunea de *oikonomia*, adică „abordarea prudentă,” unii cercetători moderni apuseni au apelat la distincția dintre conceptul de *kerygma* și *dogma* pentru a susține aceleași fapte. Preocuparea noastră principală aici nu este istoria per se a relațiilor lui Vasile cu Eustatie din Sevastia, pnevmatomahi și alte grupuri de creștini rupți de Biserică, cât motivele în general care au stat în spatele adoptării unor atitudini prietenoase, conciliatorii față de neortodocși. Pentru acest scop, să determinăm mai întâi sensul pe care el îl dă ereziei și schismei.

7. Erezie- schismă- parasinagogă. După Vasile, credința și iubirea sunt elemente constitutive ale unității Bisericii. Elementul consimțirii și acordului în definirea credinței face din Biserică *σύνπνοια*, adică un trup armonios animat de suflarea Duhului dătător de viață și sălășluitor, singurul suflet al Bisericii. Erezia este *διαφορά*, o discrepanță pe teme vitale și negarea unității și deoființei lui Dumnezeu, a Bisericii și a comuniunii umane. La Vasile, termenul de *σκίσμα* are mai multe înțelesuri. Vechile autorități au definit schisma ca fiind dezacordul dintre membrii Bisericii în ceea ce privește problematicile ecleziale capabile de o soluționare mutuală. În *Omilia* 23, Vasile evidențiază o diferență de opinie în ceea ce privește spusele Domnului ca exemplu de separare sau diviziune (*σκίσμα*). Un astfel de exemplu a fost Antiohia. Parasinagoga, „întrunirile rivale sau potrivnice”, erau numite „adunări organizate de preoți sau episcopi nesupuși sau de oameni neinstruiți”. În *Epistola* 188 Vasile nu vorbește despre disciplina eclezială în general, ci despre încălcarea ordinii liturgice, fiecare parasinagogă sau constituire a unei întruniri rivale implică ruptura unității ecleziale.

8. Ereticii. În această secțiune dedicată relațiilor episcopului ortodox cu oamenii și grupurile heterodoxe, trebuie să ne rezumăm doar la eretici. Vasile cel Mare trebuia să se folosească criterii pentru a-și demonstra ortodoxia. Adesea, în scrierile sale, se menționează trei astfel de criterii: Scripturile, Sinodul de la Niceea, și „multitudinea episcopilor prin *oikoumene*” cu care se afla în comuniune. Aceste trei criterii ale ortodoxiei enunțate puțin mai sus erau comprimate în conceptul Bisericii ca Tradiție vie. După Vasile, un eretic este o persoană a cărei credință este lipsită de aceste ingrediente: este în dezacord cu învățăturile Scripturii și cu Tradiția; sau nu este de acord cu definiția de la Niceea; sau în cele din urmă, un eretic este oricine profesează o credință diferită de cea „unanim acceptată” de întreaga Biserică Ortodoxă. Totuși, în practică, deși nu respinge în totalitate astfel de cârmuiri, Vasile pare să fi aderat nu la cea din urmă, ci la cea a duhului iubirii creștine care le-a inspirat. Cred că învățătura sa în ceea ce privește aceste două subiecte poate fi rezumată în șase fraze. 1. Unitatea credinței nu este compatibilă cu multiformitatea exprimărilor sale. 2. Formulările despre credință se întemeiază numai pe o cunoaștere parțială, prin iconomie a misterului lui Dumnezeu. Astfel, acestea variază câteodată și trebuie actualizată în funcție de timp și circumstanțe. 3. Minima și nu maxima preciziei teologice ar trebui să fie postulată în relațiile și în receptarea oamenilor care merg la Biserică. 4. Credința fiind greu de evaluat, trebuie să ne gândim bine înainte de a exclude sau de a-i refuza unui membru comuniunea euharistică. 5. Comuniunea eclezială, semnul extern al unității Bisericii, este o expresie de iubire frățească și sollicitudine prin participarea comună la rugăciune, taine, în împărțășirea bunurilor materiale și spirituale, și prin schimbul de scrisori. 6. Deși prietenia de acest tip ar trebui poate exclusă, trebuie să fie încurajat un anumit fel de grijă mai ales în forma epistolară și la întâlnirea cu oameni străini de credința ortodoxă.

III. Darurile cuvântului întăistătorului După Vasile cel Mare, cei care vestesc Evanghelia sunt buzele și ochii trupului lui Hristos. Ca buze, ei își împrumută vocile Sfântului Duh pentru a putea scrie „cuvintele vieții veșnice în inimile celor credincioși”; ca ochi, funcția lor este de a „discerne între bine și rău și să îndrume membrii lui Hristos către ceea ce este spre binele tuturor.”

1. „Chemarea” mărturisorului cuvântului. În cazul episcopului-propovăduitor, Sfântul Vasile sugerează în mod clar că Dumnezeu, prin intermediul unui alt membru al Bisericii, cheamă și alege o persoană pentru slujirea sfinților săi: „Bindecuvântat fie Dumnezeu care din veac în veac îi alege (ἐκλεγόμενος) pe cei care Îl mulțumesc, distinge (γνώριζων) vase de alegere și îi folosește pentru liturghia (λειτουργία) sfinților”. Termenul λειτουργία apare în *Epistola* 225 în sensul unei Taine ecleziale conferite prin punerea mâinilor. În altă parte se ia în calcul sensul mai larg al slujbei și slujirii. În *Epistola* 161, Vasile folosește și imaginea biblică a „vasului”. Fiecare persoană pe care Dumnezeu o cheamă prin Duhul Sfânt este un instrument ales pentru ajutorul celorlalți.

2. Misiunea de propovăduire a arhipăstorului. *Moralia* 70 stipulează în mod negativ că „nu trebuie să se învețe învățături diferite” și în mod pozitiv că „trebuie să-i învățăm pe cei care ne-au fost încredințați tot ceea ce Domnul ne-a poruncit în Evanghelie și prin apostolii săi.” În misiunea sa, arhipăstorul ar trebui să se șteargă dincolo de mesaj, care nu este doar mărturia scrisă a Scripturii, dar și Hristos, Cuvântul dumnezeiesc. Până la urmă, el este doar un prevestitor, un mesager, buzele lui Hristos, care după exemplul Sfântului Apostol Pavel ar trebui să-l aibă pe Hristos

vorbind prin sine. Ar trebui să-și împrumute vocea Sfântului Duh astfel încât Duhul lui Hristos, prin a cărui kerygma este construită Biserica, să poată scrie cuvintele vieții veșnice în inimile celor credincioși.

3. Dimensiunea profetică a mărturisirii cuvântului Evangheliei. *Moralia* 80.15 implică faptul că mărturisitorul Evangheliei în calitate de ochi în trupul Bisericii are competența „de a discerne între bine și rău.” Întâistătorul îndeplinește în comunitate o sarcină profetică, iar oamenii, după ce îl compară pe el și pe mesajul său cu mărturia evanghelică, trebuie să-l primească ca și cum el ar fi Domnul Însuși. Ar trebui să se observe faptul că în conștiința lui Vasile această funcție de autoritate a cuvântului nu este marginală prezenței mărturiei scrise în Biserică. Dimpotrivă, rolul harismatic de a citi și de a interpreta voința Stăpânului *donec veniat* stă în aceeași linie profetică și plină de har a interpretării ca și Scriptura vizavi de voința și judecata lui Dumnezeu.

4. Propovăduirea cuvântului spre Cuvânt prin sfințenia vieții. Funcția de propovăduire a cuvântului de către părintele-păstor este să-și conducă ucenicii spre Cuvânt. Astfel el ar putea să fie mai bine descris ca „lider” *spre* Cuvânt decât *al* Cuvântului. „Întâistătorul cuvântului ar trebui să devină un exemplu al fiecărui lucru bun pentru ceilalți, *practicând el mai întâi ceea ce predică.*”

5. Propovăduirea cuvântului pentru slava lui Dumnezeu. Funcția slujitorilor Evangheliei este de a fi „ca și co-lucrătorii lui Dumnezeu, dăruindu-se în totalitate din partea Bisericii pentru acele lucrări care sunt demne de Dumnezeu.” Afirmția necesității absolute a *slavei lui Dumnezeu* pentru predica de succes ne face să vedem partea pozitivă a dăruirii slujirii pentru slujba cuvântului.

6. Scopurile predicii.

(a) Edificarea Bisericii : comunitate de haruri și prezență mântuitoare în timp. Puterea de a clădi Biserica nu este dependentă de resursele umane. Este rezultată din harul dumnezeiesc ce acționează prin harurile slujitorilor cuvântului. Pentru a edifica Biserica, preotul sau episcopul trebuie să fie atent și la perspectiva eclezială atunci când își pregătește și împărtășește mesajul. Pentru Vasile, Biserica nu este doar o comunitate plină de haruri, reînnoită constant de puterea dătătoare de viață a Duhului, ci și poporul cu istorie, „cu peste două sute de ani de existență.” Biserica are un trecut al său, un limbaj, multe tradiții și obiceiuri pe care preotul le reflectă atunci când se adresează poporului. În acest mod se poate păstra o continuitate neîntreruptă și intactă în mesaj și se poate asigura ca de-a lungul timpului Biserica „care va deveni, să rămână în succesiunea ei fără a degenera de la slava ei veche.” În această privință ambii factori, Biblia și Tradiția, au jucat deja un rol important în Biserica secolului al IV-lea.

(b) Combaterea falsului adevăr în credință și viețuire. Diviziunile religioase interne și prezența unui număr neproportional de mare de catehumeni în multe Biserici pare să fi constituit o preocupare și o problemă pastorală majoră atunci când Vasile a devenit arhipăstorul Bisericii din Cezareea. Ambele grupuri de oameni – ereticii și creștinii ortodocși lipsiți fapte - sunt tratați în omiliile lui Vasile. Ca răspuns la o afiliere oarecum nominală cu creștinătatea, Sfântul Vasile a încercat să adâncească conceptul vieții creștine, propunându-le ucenicilor săi nu numai acceptarea Botezului, dar și o viață ascetică, ortopraxia credinței. **(c) Evlavia și împărăția lui Dumnezeu.** Elementul pe care s-a concentrat în mod clar așa cum apare în analiza scrierilor sale ascetice a fost aspectul de comunitate a concepției sale

despre Biserica ca și frăție a creștinilor desăvârșiți. Viața prezentă nu constituie scop în sine, ci e *mijloc* de transformare într-o formă de viață desăvârșită. **(d) Biserica : comunitate a creștinilor desăvârșiți.** Cea mai reprezentativă lucrare a lui Vasile care tratează Biserica și membrii săi este *Moralia* (Ηθικά). În aceasta, Vasile trece în revistă toate harurile diferite pe care un creștin ar putea să le posede. Constituie un tip *vade mecum* spiritual pentru folosința tuturor, dar mai ales a mărturisitorilor cuvântului. *Moralia* 80 constituie un fel de rezumat al vederilor Sfântului despre constituirea Bisericii și desăvârșirea creștină a membrilor săi.

IV. Preocuparea pastorală pentru unirea tuturor Bisericilor. În întreaga activitate a Sfântului Vasile cel Mare în calitate de episcop al Bisericii din Cezareea (370-379) este posibil să deosebim două realizări majore: (1) restabilirea unității, păcii și ordinii în Biserica din Cezareea și (2) inițiativa de a restabili unitatea, pacea și legătura strânsă între Bisericile Ortodoxe.

A. Situația externă și internă a Bisericilor.

1. Situația externă a Bisericilor răsăritene sub Valens (364-378). Valens s-a hotărât să caute reconcilierea părților războinice în jurul formulei de la Rimini. Tuturor episcopilor le era prezentată, iar dacă nu au semnat-o încă, s-a făcut tot ce era posibil pentru a accepta comuniunea cu liderii părții anomiene condusă de Eudoxie. Celor care refuzau li se luau Bisericile și li se dădeau arienilor. Împotriva rezistenței sau disturbărilor provocate de clerul recalitrant, a fost semnat un decret, iar oponenții au fost eliminați prin arest sau exilare din Bisericile lor. Sfântul Vasile a fost printre puținii episcopi ortodocși nexilați de către împărat. Deși a făcut unele concesii față de oponenții săi, Vasile a fost un apărător ferm al consubstanțialității Fiului și Sfântului Duh.

2. Cauzele interne ale problemelor cu care se confruntă comunitățile ortodoxe. Pe lângă propria sa învinuire și păcatele creștinilor pentru multele crize care copleșesc Bisericile timpului său, Sfântul Vasile evidențiază alte cauze pe care el le consideră că stau la baza multor rele în sânul Bisericii.

(a) Anarhia morală și dogmatică. În *Epistola* 92 către occidentali, Vasile face un rezumat al situației contemporane a multor Biserici de la est de Illyricum. Starea de dezorganizare internă este expusă din nou în lucrarea *Despre Dreptate*, adresată membrilor unei comunități ascetice. După Vasile, Ortodoxia erau victimă a unei duble impietăți: prima ușor de recunoscut a arienilor care negau divinitatea lui Hristos și a Sfântului Duh, și a doua mult mai subtilă și mai ascunsă, dar nu la fel de periculoasă ca cealaltă, a celor care mărturiseau credința în Hristos pe cale orală, dar vorbele lor nu reușeau să-l recunoască ca adevăratul Dumnezeu și Domn. Amândouă sunt denumite de Vasile ca „lipsite de evlavie”.

(b) Lipsa de unitate și solidaritate între episcopii ortodocși. În timp ce în lucrarea *Despre Dreptate* mizeria și ruina multor comunități răsăritene au fost într-o mare măsură atribuite încălcării învățăturilor morale și dogmatice, în alte scrieri temeiul situației ecleziale este identificată mai degrabă cu absența unei unități și a unui front comun ortodox printre ierarhii creștini.

3. Negocierile panortodoxe în scopul creării unui front unit. Confuzia generală din Răsărit a fost înrăutățită de prezența a doi episcopi ortodocși „certăreți” în Biserica din Antiohia. După cum spune Sfântul Vasile, „acolo nu numai erezia este divizată împotriva Ortodoxiei, dar și Ortodoxia este divizată în ea însăși” (*Epistolele* 258 și 92). Pentru că atât Răsăritul cât și Apusul erau responsabile pentru haosul din Biserica din Antiohia, Vasile era convins că doar printr-un efort comun a celor două părți se

putea restabili unitatea. În primăvara din 371, Vasile și-a încredințat planurile Sfântului Atanasie, pe care îl vroia să acționeze în calitate de intermediar în negocierile cu Apusul. Totuși, prima misiune nu a mers dincolo de Alexandria. A doua misiune a fost imediat demarată. Sabinie s-a întors de la Roma în primăvara anului 372, iar Sfântul Vasile a profitat de ocazie și a trimis un pachet de scrisori prin el. În vara următorului an, în locul unui răspuns la cererile urgente ale răsăritenilor, Evagrie a adus cu el din Roma *Epistolele* 90 („fraților episcopi din Apus”) și 92 („italienilor și galilor”). Apusenii nu aveau o inimă sensibilă pe care o cereau acele timpuri, spre a putea simți durerea fraților. Dimpotrivă, scrisorile au fost considerate a fi nesatisfăcătoare pentru „autoritățile mai concise de acolo” și formula «*Confidimus quidem*», care trebuia semnată de răsăriteni fără a schimba nimic în acest text. Tonul *Epistolei* 243, pe care Vasile a trimis-o episcopatului apusean prin Sanctissimus și Dorotei în 376, poartă însemnele unei mari dezamăgiri și frustrări legate de modul în care apusenii și Damasie, corifeul lor, gestionează situația. Din nou, rezultatele celei de-a treia misiuni erau mai degrabă modeste și dintr-un anumit punct de vedere dezamăgitoare. Nimeni nu a venit din Apus. Totuși, Dorotei a adus înapoi o scrisoare lui Vasile. Din replica apusenilor reiese clar că fiecare dintre cele două tabere a înțeles problema ereticilor în același mod: nu ar trebui să existe nicio excomunicare sau o condamnare înainte ca să facă o avertizare publică. La început, Sfântul Vasile a dorit ca o astfel de declarație publică de atitudine să fie pregătită de episcopii răsăriteni și apuseni în cadrul «unui sinod».

B. Premisele teologice ale comuniunii și ale grijii pastorale panortodoxe

1 . **Limitările intrinseci ale Bisericii locale.** Una dintre concluziile la care a ajuns Vasile cel Mare a fost că omul nu are nevoie doar de ceilalți, dar și că nicio comunitate solitară de oameni nu poate supraviețui fără cooperarea cu celelalte.

(a) **Compașiune față de cei năpăstuiți.** Într-o scrisoare adresată lui Atarvie noul episcop din Neocezarea, care era indiferent de situația bisericilor locale, Sfântul Vasile îl îndeamnă pe Atarvie să-și scoată din minte ideea că nu are nevoie de nicio comuniune, îndemnându-l la compasiune pentru alții.

(b) **„Același Domn care a separat insulele de continent prin mare, a unit insula creștinilor de continent din dragoste”.** Sfântul Vasile le-a scris o lungă scrisoare muștrătoare episcopilor din Pont, care se considerau a fi la adăpost și lipsiți de obligații față de colegii lor mai puțin „norocoși”. Al treilea paragraf din *Epistola* 203 conține o prezentare magnifică și puternic motivată, în același timp, a nevoii reciproce și a așteptării de ajutor resimțită de oricare om. Ceea ce un vecin este pentru un om obișnuit, același lucru este și o Biserică pentru alta. La fel ca și în *Despre Dreptate*, Vasile îi amintește episcopului vizitator că nu este necesar să fie creștin pentru a putea vedea și înțelege toate aceste lucruri. Ambele „documente” subliniază importanța dimensiunilor comune, dialogale și comunicative ale chemării creștine.

2. **Întâietatea dragostei și ordinea harurilor.** Vasile aduce un argument în favoarea unei colaborări mai stricte între comunitățile ecleziale solitare: legea lui *Agape*, întemeiată pe și derivată din natura dialogică a omului. Dragostea nu este o lege care se impune de dinafară; mai mult decât o lege fundamentată pe o convenție, este un *logos spermatikos* întemeiat pe structura intimă a omului. Dragostea este principiul coeziunii în diferitele părți ale Bisericii, trupul lui Hristos, având efect asupra unității și ordinii fără de care Biserica ar înceta să fie o comuniune

3. **Diferitele niveluri de comuniune.** „Dragostea nu poate fi învățată... Învățarea ei nu vine din afară,” ci de la prima sa creare omul a fost înzestrat cu un *dynamis* și un

logos al dragostei. Din darul natural al omului de a-l iubi pe Dumnezeu și pe semenii săi apare nevoia de a se asocia și a comunica. Omul comunică cu Dumnezeu prin împlinirea poruncilor sale, printr-o viață de deschidere și ajutor a semenilor săi.

4. Comuniunea eclezială. Biserica este adunarea tuturor celor pe care Sfântul Duh îi cheamă cu kerygma Lui la mântuire prin puterea profeților, apostolilor, sfinților și a tuturor celor care în generații succesive sunt recunoscuți ca fiind înzestrați cu harul cuvântului și a învățaturii.

(a). Semne ale comuniunii personale. Unitatea existențială a Bisericii este garantată de prezența și activitatea dăătoare de viață a Sfântului Duh. Termenul comuniune (*κοινωνία*) apare foarte des în legătură cu scrisorile Sfântului Vasile. Echivalentele sale sunt pace, înțelegere, unitate, armonie și mai presus de toate iubire. Comuniunea la nivel eclezial denotă mai întâi unitatea influențată de Iconomia mântuitoare a lui Dumnezeu, întruchipată în înfrățirea sau comuniunea celor care s-au reînnoit prin Botezul realizat în numele Persoanelor Sfintei Treimi, prin care oamenii care au fost până atunci separați și divizați de ethosul lor s-au unit în Biserică printr-o iubire reciprocă.

(b). Schimbul de scrisori. Schimbul de scrisori era un substitut natural pentru lipsa și absența vizitelor. Pentru Vasile, scrisorile posedau în general aceeași forță ca și întâlnirile față în față. Am luat în considerare numai scrisorile care vorbeau despre comuniunea eclezială, și anume scrisorile sinodale sau „de înscăunare”.

(c). Sinoadele. Sollicitudinea pastorală nu a putut fi întotdeauna exercitată doar prin scrisori, căci existau mai multe probleme care cereau o examinare mai atentă și discuții implicite. În majoritatea cazurilor, Vasile îi invită pe episcopii din comuniunea sa și pe prietenii apropiați să-l viziteze în Cezareea cu ocazia festivităților („sinaxe liturgice festive”) în onoarea martirilor locali. Exact din acest motiv se țineau conferințe cu ocazia festivităților liturgice, numite și sinoade. Termenul cel mai des folosit de Vasile pentru a desemna astfel de întruniri episcopale este *συντυχία*. Din această revizuire a unora dintre scrisorile Sfântului Vasile, se pare că sinoadele ecumenice aveau ca scop clarificarea problemelor de credință.

5. Elementele unității Bisericii.

(a). Mărturisirea credinței treimice. Credința în treimea ipostaselor dumnezeiești, alimentată de Scriptură și de tradiția eclezială, este pentru Sfântul Vasile norma totală de viață și făptuire.

(b). Iubirea întrupată. « Dovezile iubirii » reprezentau ceea ce Vasile credea că este natura și ethosul autentic al Bisericii creștine.